

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ

29-35-69, 628-37-04
21-07-57, 628-90-17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR.PT.24
00-503 W A R S Z A W A
TELEFAX: 29-40-89

BS/15/11/93

ROLNICY O SWOICH GOSPODARSTWACH

Komunikat z badań

Warszawa, luty 1993 r.

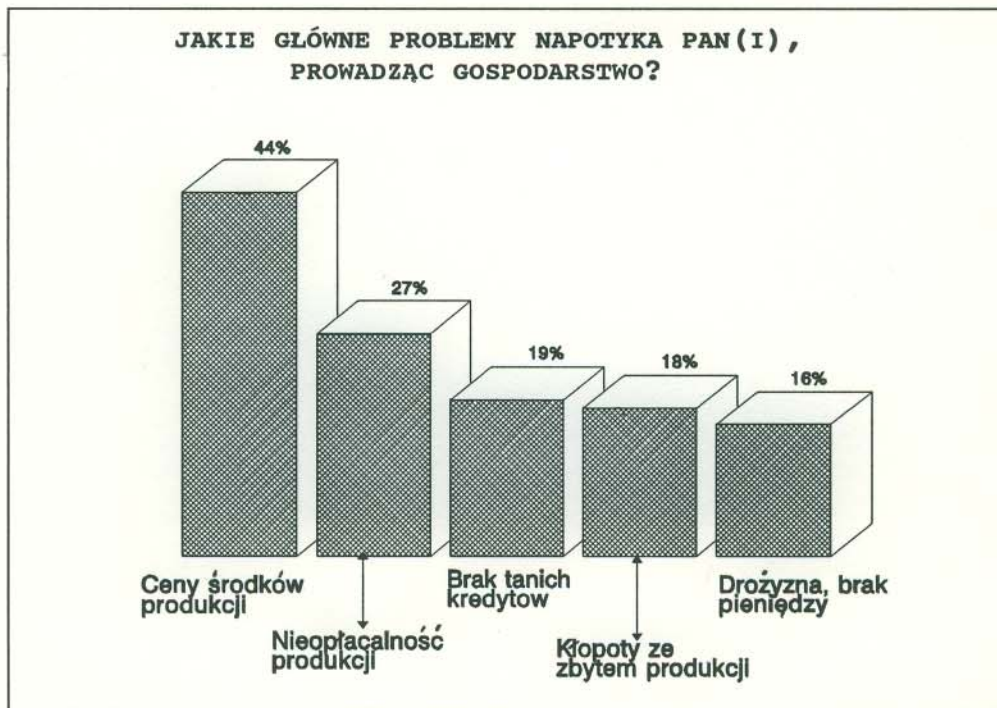
◆ Oceny rolników dotyczące obecnej sytuacji i perspektyw rolnictwa w sposób istotny odbiegają od ocen odnoszonych do własnych gospodarstw.

Ankietowani rolnicy oceniają sytuację polskiego rolnictwa jako złą ("raczej zła" lub "bardzo zła" zdaniem 93% badanych), a polityka gospodarcza rządu w ich przekonaniu przyczyni się do upadku rolnictwa (71% odpowiedzi).

Jednocześnie, respondenci odpowiadając na pytanie, jak im (i ich rodzinom) się żyje, najczęściej (62% odpowiedzi) używali określenia: "ani dobrze, ani źle" lub "dobrze". Wyrażali też przekonanie, że za rok będzie się im żyło nie gorzej niż obecnie (43% odpowiedzi wobec 39% - gorzej niż obecnie), a w ciągu najbliższych lat sytuacja ich gospodarstwa pozostanie bez zmian lub się poprawi (46% wskazań wobec 29% - że pogorszy się).

◆ W ostatnim roku w 27% gospodarstw dokonano większych inwestycji, a konkretne plany inwestycyjne na najbliższe dwa lata deklaruje 35% badanych rolników. Większość tych inwestycji jest dokonywana ze środków własnych, bez korzystania z kredytów.

◆ Respondenci zainteresowani powiększaniem obszaru gospodarstwa przeważają nad tymi, którzy deklarują chęć zmniejszenia obszaru.

Opinie rolników zebrane w sondażu "Rolnicy '92"¹ dotyczyły zarówno sytuacji ogólnej (kraju czy rolnictwa), jak i konkretnej - w jakiej sami ankietowani i ich gospodarstwa się znajdują. W wypowiedziach badanych rolników można zaobserwować wyraźną dwoistość ocen - znacznie częściej negatywnych w odniesieniu do spraw całego kraju i rolnictwa niż w przypadku spraw własnych i swojego gospodarstwa.

Obecną sytuację rolnicy uważają za niekorzystną dla rolnictwa, a przyjęta polityka rolna prowadzi, w ich przekonaniu, do upadku gospodarstw². Swoją osobistą sytuację (czy też sytuację swoich gospodarstw) znaczna część respondentów postrzega korzystniej niż całego rolnictwa, podobnie jak perspektywy otwierające się przed nimi są często lepsze niż przyszłość ogółu rolników prywatnych. Odpowiadając na pytanie, jak im (i ich rodzinom) obecnie się żyje, badani rolnicy najczęściej (57%) używają określenia "ani źle, ani dobrze", a choć uznają, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku (72% odpowiedzi wobec zaledwie 12% przeciwnych), to aż 43% badanych oczekuje, że ich osobista sytuacja (i ich rodzin) nie ulegnie pogorszeniu. Dzieje się tak, mimo że respondenci oceniając sytuację, mówią o rolnictwie, w skład którego wchodzi ich własne gospodarstwa, a ich osobista pomyślność wiąże się w pewnym stopniu z pomyślnym rozwojem sytuacji w kraju.

Wspomniana dwoistość ocen badanych rolników skłania do bliższego przyjrzenia się ich poglądom i stanowiskom w poszczególnych kwestiach, które prezentują w odpowiedziach na pytania ankiety.

---

¹ Badanie "Rolnicy '92" przeprowadzono w dniach 20 - 29 listopada 1992 r. na 997-osobowej ogólnopolskiej kwotowo-losowej próbie gospodarstw rolnych.

² Zob. komunikat CBOS: "Rolnicy o sytuacji rolnictwa i warunkach życia na wsi", styczeń 1993 r.

Inwestycje i plany inwestycyjne rolników

W ostatnim roku 27% badanych rolników podejmowało w swoim gospodarstwie rolnym większe inwestycje, a 35% ma konkretne plany inwestycyjne na najbliższe dwa lata. Ponieważ niektóre inwestycje są prowadzone dłużej niż rok, część respondentów w odpowiedzi na pytanie dotyczące inwestycji dokonanych i planowanych mogła dwukrotnie wymienić to samo przedsięwzięcie. Analiza materiału wykazała, że w okresie trzyletnim (rok ubiegły i dwa lata przyszłe) rolnicy inwestujący lub mający konkretne plany inwestycyjne stanowią 48% ogółu badanych³. Jeżeli rzeczywiście prawie połowa gospodarstw jest w trakcie inwestowania, można uznać, że perspektywy gospodarstw chłopskich nie są tak pesymistyczne, jak wskazują oceny przyszłych skutków prowadzonej obecnie polityki rolnej.

Wśród inwestycji wymienianych przez respondentów zarówno jako dokonane w ostatnim roku, jak i planowane stosunkowo często jest wymieniana budowa, remont lub rozbudowa budynków gospodarczych (tab. 1). Inwestycje takich jest znacznie więcej niż związanych z budynkami mieszkalnymi. Wskazuje to wyraźnie na proprodukcyjne nastawienie rolników, mimo często powtarzanych opinii, że produkcja rolnicza jest nieopłacalna. Zwraca również uwagę relatywnie małe zaangażowanie się respondentów w inwestycje związane z pozarolniczą działalnością gospodarczą (wiążące się z rozwojem pozarolniczych funkcji terenów wiejskich). Wydaje się, że obecne kierunki inwestowania w gospodarstwach chłopskich nie wskazują na tendencję do odchodzenia od produkcji rolnej w celu poszukiwania innych, komplementarnych

---

³ W odpowiedzi na pytania dotyczące tej kwestii 52% respondentów stwierdziło, że nie podjęło żadnych większych inwestycji, ani nie planuje ich na najbliższe dwa lata.

lub alternatywnych źródeł dochodów. Natomiast podejmowane przez 10% respondentów inwestycje związane z powiększeniem arealu i planowanie takich inwestycji przez 7%, świadczy o zainteresowaniu rolników powiększaniem własnych gospodarstw⁴.

Tabela 1

w procentach

Rodzaj inwestycji	Większe inwestycje	
	podjęte w ostatnim roku (N=227)	planowane na najbliższe dwa lata (N=352)
Budowa, remont, rozbudowa domu mieszkalnego	17	22
Budowa, remont, rozbudowa budynków gospodarczych	25	47
Powiększenie obszaru gospodarstwa	10	7
Kupno ciągnika lub kombajnu	16	13
Kupno innych maszyn rolniczych	37	21
Kupno sadzonek, zwierząt hodowlanych itp.	7	5
Inwestycje związane z pozarolniczą działalnością gospodarczą	1	4
Odpowiedzi ogólnikowe: "modernizacja gospodarstwa", "specjalizacja", "produkcja ekologiczna"	1	2
Inne	4	2
Brak odpowiedzi	8	6
Procenty nie sumują się do 100, gdyż część respondentów podawała więcej niż jeden kierunek inwestowania.		

⁴ Liczebności te, pozornie małe, z punktu widzenia zmian struktury agrarnej mają istotne znaczenie.

Mimo narzekania rolników na wysokie ceny środków produkcji, liczącą się część inwestycji w gospodarstwach stanowi zakup ciągników i maszyn rolniczych. W badaniach nie zadano pytania, jaki jest to ciągnik ani od kogo kupiony. Niewątpliwie część z nich to maszyny używane. Zebrane dane wskazują na utrzymywanie się zainteresowania rolników inwestowaniem w maszyny rolnicze, ale pozwalają również postawić hipotezę, że zainteresowanie to wiąże się z nasileniem przepływów maszyn rolniczych między gospodarstwami (w tym z gospodarstw uspołecznionych: PGR, kółek rolniczych itp.). Jeżeli hipoteza ta jest prawdziwa, może oznaczać również, że powstają warunki sprzyjające wyzbywaniu się przez jedne gospodarstwa maszyn nieefektywnie wykorzystywanych, a nabywaniu przez inne, które w nowych warunkach ekonomicznych ich potrzebują.

Relatywnie duża liczba gospodarstw inwestujących w maszyny rolnicze nie musi jednak być wskaźnikiem ich zasobności; inwestycje te mogą być wymuszone przez niewystarczający rynek usług rolniczych.

Wśród inwestujących rolników stosunkowo dużą grupę stanowią ludzie młodzi, wykształceni, posiadający większe obszary gospodarstwa. Aktywność inwestycyjna wiąże się z oceną sytuacji rolnictwa oraz opinią o kierunku jej rozwoju. Oceny złe sprzyjają nieinwestowaniu, dobre - podejmowaniu działań inwestycyjnych. Spośród gospodarstw charakteryzujących się wysoką towarowością produkcji (dużym odsetkiem produkcji przeznaczonej na rynek) 60% podejmuje inwestycje, podczas gdy spośród produkujących głównie na użytek własny - tylko 33%.

W obecnej niepewnej sytuacji na rynku pracy można by oczekiwać, że chłopci-robotnicy powinni podejmować starania o wzmocnienie ekonomicznej kondycji swoich gospodarstw rolnych. Badania nie wykazały takiej tendencji - wśród chłopów-robotników inwestujących jest 43%, a wśród respondentów trudniących się tylko rolnictwem - 49%.

Zaledwie 7% badanych gospodarstw jest zadłużona wskutek zaciągnięcia kredytu inwestycyjnego; większość inwestycji podejmowanych przez rolników jest finansowana z ich środków własnych. Wśród rolników, którzy w zeszłym roku ponosili nakłady związane z prowadzeniem gospodarstwa, aż 90% nie jest zadłużonych z tytułu wziętych kredytów, a wśród planujących inwestycje na najbliższe dwa lata 88% nie ma takiego zadłużenia. Występuje - co prawda słaba (i oczywista) - zależność, wskazująca, że rolnicy inwestujący i planujący inwestycje częściej korzystają z kredytów od pozostałych badanych. Jednak nawet wśród inwestujących udział zadłużonych jest bardzo niewielki. Wyniki te wskazują, że w obecnych warunkach (i przy obecnym oprocentowaniu kredytu) nie jest on precyzyjnym instrumentem sterowania inwestycjami w rolnictwie chłopskim.

Stosunek respondentów do kredytu nie był przedmiotem badania, można jednak zastanawiać się, czy ograniczona rola kredytu w sterowaniu inwestycjami jest wynikiem wysokiego oprocentowania, czy też tradycyjnej postawy, zgodnie z którą dobry gospodarz nie powinien mieć długów. Wydaje się, że pewną rolę odgrywają oba czynniki. Wbrew obrazowi kreowanemu przez środki przekazu, relacjonujące wystąpienia rolników protestujących przeciwko wysokiemu oprocentowaniu kredytów, jednomyślności wśród rolników w tej sprawie nie ma. Wprawdzie 60% uważa, że są one zbyt wysokie, ale 22% respondentów przyznaje, że przy występującej inflacji kredyty nie mogą być niższe, a 17% nie ma w tej sprawie zdania. Respondenci, których gospodarstwa są zadłużone, to rolnicy w średnim wieku, charakteryzujący się relatywnie wysokim poziomem wykształcenia. Gospodarstwa prowadzone przez nich, to gospodarstwa obszarowo większe, wysokotowarowe, a praca w nich stanowi główne źródło utrzymania rodziny.

Proprodukcyjne nastawienie części rolników (na co wskazują dokonywane inwestycje i plany inwestycyjne), potwierdzające wiązanie przez nich swojej przyszłości z gospodarstwem, ujawnia się również w innych wypowiedziach badanych. Rozkład odpowiedzi udzielonych na pytanie: "Gdyby Pan(i) otrzymał(a) dziś bardzo korzystny, niskoprocentowany kredyt w wysokości 500 mln złotych, to na co przeznaczył(a)by Pan(i) te pieniądze?" wykazuje bowiem dużą zbieżność z deklaracjami dotyczącymi dokonanych lub planowanych inwestycji. Znaczna część respondentów wskazała na inwestycje budowlane, ale co ważniejsze, również w odpowiedziach na to pytanie inwestycje związane z budynkami gospodarskimi były wymieniane prawie dwa razy częściej niż z budynkami mieszkalnymi (33% wobec 17%). Chęć przeznaczania środków na powiększenie gospodarstwa (dokupienie/dodzierżawienie ziemi) wykazało 19% badanych, 13% chciałoby kupić ciągnik lub kombajn, a 40% inne maszyny rolnicze. O celach związanych z innymi wydatkami, które jednak w rezultacie miały prowadzić do rozwoju produkcji rolniczej (specjalizacja, kupno inwentarza, itp.), mówiło 10% respondentów.

Warto podkreślić, że zaledwie 5% badanych rolników byłoby skłonnych zainwestować w działalność pozarolniczą, a połowa spośród nich wymieniała działalność usługową w stosunku do gospodarstw chłopskich. Warto odnotowania jest również, że 10% respondentów stwierdziło, iż nie są zainteresowani takim kredytem, przy czym część z nich swój brak zainteresowania motywowała złymi doświadczeniami rolników, którzy z kredytów korzystali.

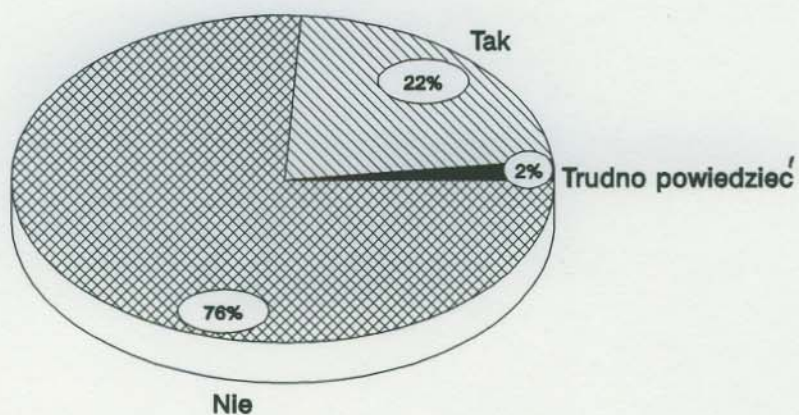

Zamierzenia respondentów dotyczące zmniejszenia, powiększenia lub likwidacji gospodarstwa

Wskaźnikiem zainteresowania rolników rozwijaniem produkcji jest - obok tendencji w zakresie inwestycji - sytuacja na rynku ziemi. W ciągu ostatniego roku 8% badanych rolników powiększyło obszar swoich gospodarstw i również 8% - zmniejszyło. Powiększali swój areal najczęściej młodzi rolnicy, z gospodarstw większych obszarowo (zwłaszcza o powierzchni powyżej 10 ha). Zmniejszały - osoby w starszym wieku produkcyjnym lub w wieku poprodukcyjnym - z gospodarstw małych, w większości nie stanowiących głównego źródła utrzymania rodziny.

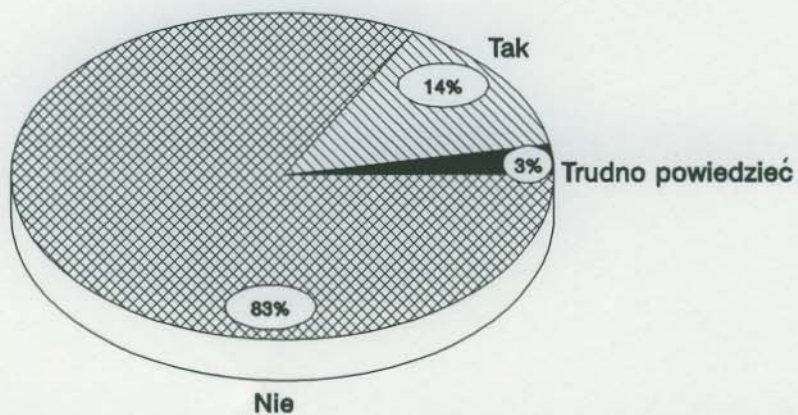
W badaniach zostały zadane trzy niezależne pytania dotyczące planów respondentów związanych z ziemią, na której gospodarują. Na pytanie: "Czy w najbliższej przyszłości zamierza Pan(i) dokupić lub dodzierżawić ziemię?" twierdząco odpowiedziało 22% respondentów (rys. 1). Byli to przede wszystkim rolnicy młodszy, posiadający gospodarstwa większe obszarowo, w których praca jest głównym źródłem utrzymania rodziny. Występuje wyraźna zależność - planom powiększenia gospodarstwa sprzyja dobra ocena własnych warunków materialnych oraz oczekiwanie poprawy sytuacji zarówno w rolnictwie, jak i w kraju. Zainteresowanie powiększeniem gospodarstwa wykazują rolnicy prowadzący gospodarstwa wysokotowarowe, a zatem silnie uzależnione od rynku. Większe niż inni zainteresowanie powiększeniem gospodarstw wykazują rolnicy z terenu Ziemi Odzyskanych, a więc z terenu rolnictwa o mieszanej sektorowej strukturze oraz z Wielkopolski. Znacznie mniejsze zainteresowanie powiększeniem gospodarstw wykazują respondenci z rejonów podmiejskich oraz z terenu Polski południowej.

Rys. 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie:
CZY ZAMIERZA PAN(I) W NAJBLIŻSZEJ PRZYSZŁOŚCI
DOKUPIĆ, DODZIERŻAWIĆ ZIEMIĘ?

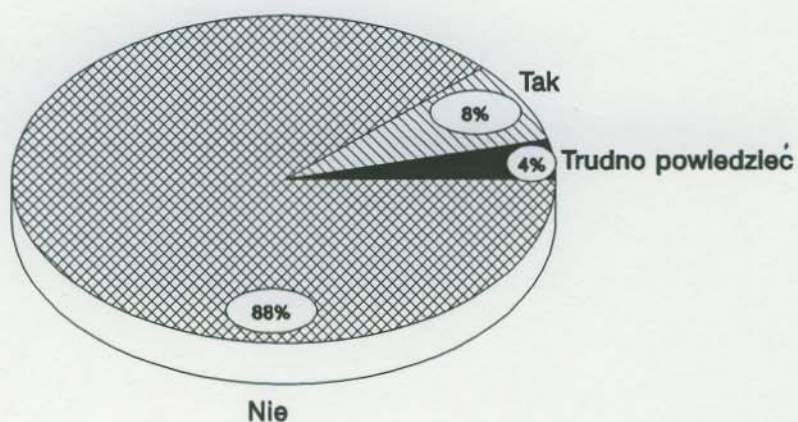
Na analogiczne pytanie: "Czy w najbliższej przyszłości zamierza Pan(i) sprzedać lub wdzierżawić część ziemi?" odpowiedzi twierdzącej udzieliło 14% respondentów (rys. 2). Rolnicy zainteresowani zmniejszeniem obszaru gospodarstwa, to przede wszystkim ludzie starsi, którzy utrzymują się (i swoją rodzinę) głównie z pracy poza gospodarstwem lub ze źródeł niezarobkowych (renta, emerytura). Planom zmniejszenia powierzchni sprzyja zła ocena własnych warunków materialnych i brak zdania na temat kierunku zmian sytuacji zarówno w rolnictwie, jak i w kraju. Gospodarstwa respondentów pragnących zmniejszyć obszar, to gospodarstwa niskotowarowe, często położone w strefach podmiejskich.

Rys. 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie:
CZY ZAMIERZA PAN(I) W NAJBLIŻSZEJ PRZYSZŁOŚCI
SPRZEDAĆ, WYDZIERŻAWIĆ CZĘŚĆ ZIEMI?

Trzecie pytanie dotyczące planów związanych z gospodarstwem odnosiło się do jego likwidacji (rys. 3.).

Rys. 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie:
CZY ZAMIERZA PAN(I) W NAJBLIŻSZEJ PRZYSZŁOŚCI
SPRZEDAĆ, ZLIKWIDOWAĆ SWOJE GOSPODARSTWO?

Zamiar pozbycia się gospodarstw zadeklarowało 8% respondentów, przy czym byli to respondenci starsi, często w wieku emerytalnym, posiadający gospodarstwa małe i utrzymujący się ze źródeł niezarobkowych. Ich gospodarstwa produkowały wyłącznie na potrzeby własne lub produkcja przeznaczona na rynek była niewielka. Relatywnie dużo z tych gospodarstw prowadzą kobiety (tab. 2).

Tabela 2

w procentach

Dokonywane lub planowane zmiany	Odsetek rolników zmniejszających obszar gospodarstwa w ostatnim roku i planujących takie zmiany		
	ogółem	Według płci	
		mężczyźni	kobiety
Zmniejszono obszar gospodarstwa	8	7	12
Zwiększono obszar gospodarstwa	8	9	5
Zamiar powiększenia gospodarstwa	22	26	12
Zamiar zmniejszenia gospodarstwa	14	12	19
Zamiar zlikwidowania gospodarstwa	8	6	11

Gospodarstwa prowadzone przez kobiety to przede wszystkim gospodarstwa małe obszarowo, użytkowane przez rodziny niepełne; mężowie respondentek pracują najczęściej poza rolnictwem i praca ta stanowi główne źródło utrzymania rodziny.

Mimo iż liczba rolników planujących zwiększenie obszaru swoich gospodarstw jest podobna do łącznej liczby planujących ich zmniejszenie i likwidację - planowane zmiany w zakresie obrotu ziemią⁵ wskazują, że rolnicy częściej są nastawieni na rozwój gospodarstwa niż na jego ograniczanie.

Wieloletnim trendem w zakresie zmian obszarowych rolnictwa chłopskiego jest powolne zmniejszanie się liczby gospodarstw i również bardzo powolne powiększanie się średniego obszaru gospodarstwa. Zarysowała się pewna (również raczej słaba) tendencja do polaryzacji - powolnemu zwiększaniu ulegał odsetek gospodarstw dużych i małych, zmniejszaniu - średnich. Wyniki badania zdają się potwierdzać, że obecnie trendy te w zasadzie się utrzymują. Zebrane dane są jednak niewystarczające, aby ocenić zmiany dynamiki przekształceń strukturalnych.

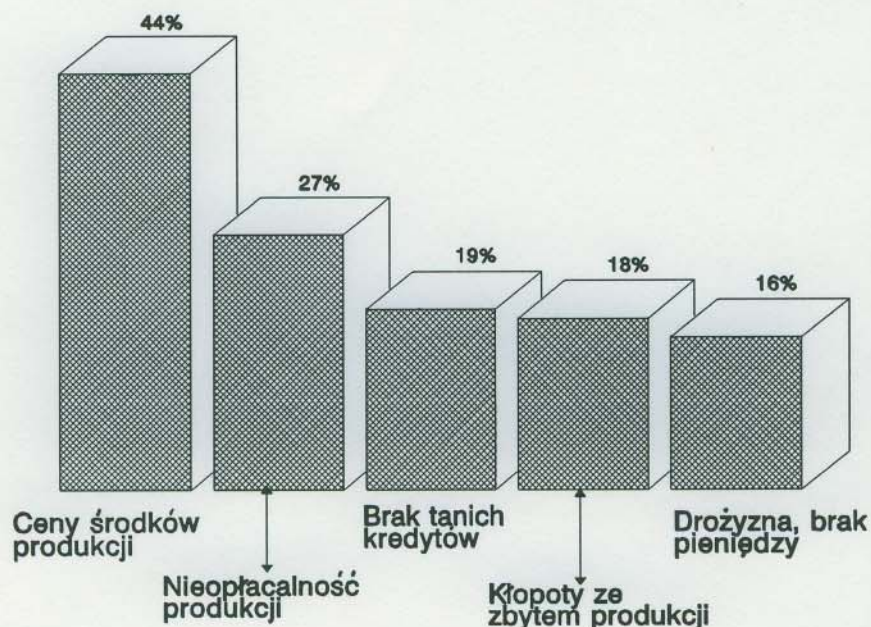
Plany respondentów dotyczące zmian sposobu gospodarowania w nowych warunkach

Jak już wspomniano, zdaniem większości (71%) respondentów przyjęta polityka rolna postawiła gospodarstwa chłopskie w bardzo trudnej sytuacji, grożącej im upadkiem. Badanych zapytano więc, jakie napotykają trudności w gospodarowaniu (rys.4).

---

⁵ W rozważaniach uwzględniono planowane zwiększenie i zmniejszenie areалу. Znaczna część planów dotyczących likwidacji gospodarstwa jest niejako "wymuszona" - wiąże się z procesami starzenia się rolników nie posiadających następcy.

Rys. 4. Odpowiedzi na pytanie:
JAKIE GŁÓWNE PROBLEMY NAPOTYKA PAN(I),
PROWADZĄC GOSPODARSTWO?

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymienić więcej niż jeden problem.

Większość odpowiedzi dotyczyła pośrednio lub bezpośrednio niskiej opłacalności produkcji. Wprost na nieopłacalność produkcji wskazało 27% respondentów, wysokie ceny środków produkcji, usług rolniczych itp., a więc pośrednio również nieopłacalne relacje cen, wymieniło 44% badanych. Ogólnikowych odpowiedzi: "wysokie ceny", "drożyzna", "brak pieniędzy" udzieliło 16% respondentów. Wydaje się, że problem sprzedania produkcji gospodarstwa nie stanowi obecnie jeszcze zasadniczych trudności w gospodarowaniu. Trudności ze zbytem produkcji, brakiem punktów skupu i innych odbiorców wymieniło bowiem 19% badanych rolników. Obserwację tę potwierdza także fakt, że ani jeden respondent nie mówił o zwiększonej konkurencji wewnętrznej na rynku, a bardzo mały odsetek badanych swoje kłopoty wiązał z importem produktów rolnych.

Warto również odnotować, że trudność, jaką stanowi zwiększony stopień niepewności podejmowanych decyzji, odczuwa obecnie zaledwie 8% ankietowanych rolników. Mówili oni, że obecnie nie potrafią zaplanować swoich działań, gdyż zasady, którymi kieruje się rynek, są dla nich niezrozumiałe.

Respondenci zapytani, jak obecnie powinni postępować rolnicy, aby poprawić swoją sytuację, spośród wielu przedstawionych im możliwości najczęściej wybierali trzy: tworzyć własne spółdzielnie lub inne organizacje zajmujące się zaopatrzeniem, zbytem i przetwórstwem płodów rolnych (54% wskazań), szukać możliwości poprawy we własnym gospodarstwie (41%) i szukać dodatkowych źródeł dochodów poza własnym gospodarstwem (38%)⁶.

Postulaty te dotyczyły jednak "innych" rolników, o czym świadczą odpowiedzi na pytania odnoszące się konkretnie do gospodarstwa i planów respondenta. Wcześniej, omawiając inwestycje i plany inwestowania, wspomnieliśmy o marginalnym zainteresowaniu respondentów inwestowaniem w działalność gospodarczą pozarolniczą, w tym również w dziedziny związane z obsługą rolnictwa. Na pytanie o możliwości zmniejszenia kosztów produkcji w gospodarstwie respondenta, najwięcej badanych, bo aż 45%, odpowiedziało wprost, że w ich gospodarstwie nie ma takich możliwości. Co więcej, wśród ogółu badanych 16% stanowili tacy respondenci, którzy jednocześnie postulowali zmniejszenie kosztów produkcji w innych gospodarstwach i nie dostrzegali takich możliwości w gospodarstwie własnym. Często rolnicy uznający, że mogliby zmniejszyć koszty produkcji we własnym gospodarstwie wymieniali rozwiązania nierealistyczne. Wielu odpowiadało nie na temat lub udzielało odpowiedzi ogólnikowych (np. "lepiej pracować"). Rzeczowe odpowiedzi sprowadzały się do dwóch zmian struktury produkcji:

---

⁶ Szerzej na ten temat w komunikacie CBOS: "Strategie adaptacyjne rolników", styczeń 1993 r.

rozbudowania lub unowocześnienia parku maszynowego (15% wskazań) oraz specjalizacji (9%). Warto również dodać, że na pytanie to aż 15% respondentów nie udzieliło odpowiedzi lub odpowiedziało "trudno powiedzieć".

Wypowiadając się na temat planów związanych z własnym gospodarstwem, połowa respondentów stwierdziła, że nie zamierza niczego zmieniać (51%). Przyjmują oni postawę wyczekiwania, nie wykazują prób reagowania na sygnały wysyłane przez politykę rolną i rynek lub deklarują chęć zwiększania dotychczasowej produkcji. Na podstawie badań można przyjąć, że postawa przeczekania kryzysu bez prób dostosowania gospodarstwa do nowych warunków charakteryzuje około 50 - 55% rolników (tab. 3).

Tabela 3

w procentach

Czy w najbliższej przyszłości zamierza Pan(i):	Wskazania respondentów		
	tak	nie	trudno powiedzieć
- rozwinąć dotychczasową produkcję	55	38	7
- wyspecjalizować się w jakiejś dziedzinie	30	63	6
- rozwinąć produkcję zdrowej żywności	41	52	7
- przeczekać kryzys, produkując przede wszystkim na potrzeby rodziny	55	40	5
- szukać odbiorcy i dostosować do niego produkcję	42	52	6
- na razie niczego nie zmieniać	51	42	7

Ci rolnicy, którzy próbują wprowadzić zmiany w sposobie gospodarowania, najczęściej (42%) deklarują zamiar szukania stałego odbiorcy swoich produktów i dostosowanie do niego produkcji. Wcześniej wspomniano, że respondenci postulują, aby takim odbiorcą byli sami rolnicy (własne spółdzielnie lub organizacje zajmujące się zaopatrzeniem, zbytem i przetwórstwem płodów rolnych). Jednak postulat ten odnoszą raczej do innych, a nie do siebie. Wydaje się, że obecnie wielu rolników chciałoby powrotu - wielokrotnie przez nich krytykowanego - systemu kontraktacji. Obecnie cechą zasadniczą takiego systemu, z punktu widzenia rolników, byłaby pewność zbytu produkcji na wcześniej znanych warunkach. Zasadnicza cecha kontraktacji z okresu wcześniejszego - pierwszeństwo w dostępie do deficytowych środków produkcji - dziś straciła znaczenie.

Wśród innych kierunków zmian sposobu prowadzenia gospodarstwa badani rolnicy wymieniają specjalizację oraz produkcję "zdrowej żywności". O ile specjalizacja gospodarstw jest sposobem gospodarowania znanym rolnikom, propagowanym (i motywowanym przez liczne ułatwienia) w latach siedemdziesiątych, to produkcja "zdrowej żywności" jest koncepcją stosunkowo nowszą i prawdopodobnie nie do końca jasną dla respondentów. Chęć produkcji "zdrowej żywności" deklaruje 41% ankietowanych; wydaje się jednak, że nie wszyscy z nich zdają sobie sprawę z wymagań stawianych przed taką produkcją.

Specjalizacja gospodarstwa i produkcja dla pewnego odbiorcy - to jak się zdaje, najbardziej obecnie atrakcyjny dla rolników kierunek zmian w sposobie gospodarowania. Badania wskazują jednak, że nawet rolnicy wybierający ten kierunek rozwoju gospodarstwa wykazują bierność w kreowaniu instytucji kontraktującej u rolników produkcję. Większość respondentów oceniając sytuację jako złą i wymagającą zmian, chciałoby, aby zmiany te prowadziły do poprawy opłacalności w gospodarstwach, które same nie ulegałyby zmianom.

*

*

*

Zdaniem większości badanych rolników polityka gospodarcza rządu (czy raczej kolejnych rządów) powoduje, że rolnictwo znajduje się na drodze prowadzącej do upadku. Jak jednak wynika z wypowiedzi respondentów, upadek ten grozi "innym gospodarstwom" (rolnictwu), nie grozi natomiast gospodarstwu respondenta. "Inne" gospodarstwa powinny dokonywać przekształceń w kierunku obniżania kosztów produkcji; w gospodarstwie respondenta z reguły takich możliwości nie ma.

Mimo złej sytuacji prawie połowa rolników inwestuje w swoje gospodarstwa lub planuje takie inwestycje. Licząca się część rolników jest zainteresowana powiększaniem arealu. Postawy około połowy respondentów ocenić można jako zachowawcze. Wśród pozostałych przeważają postawy proprodukcyjne, wyrażające się inwestowaniem i poszukiwaniem sposobu dostosowania się do nowej sytuacji. Jednakże działania te w większości przypadków nie prowadzą do zmian sposobu gospodarowania, lecz utrwalają obecny model gospodarstwa. Ci rolnicy, którzy planują zmiany w sposobie gospodarowania, próbują związać się ze stałym odbiorcą produkcji i zmiany te podporządkować wymaganiom tego odbiorcy. Celem, który chcą w ten sposób uzyskać, jest zwiększenie pewności działania.

A N E K S

Tabela 1. Czy w ciągu ostatniego roku powierzchnia użytkowa Pana(i) gospodarstwa:

(%)

	powiększy- ła się	zmniejszy- ła się	pozostała bez zmian	Liczba osób
Ogółem	8	8	83	997
Płeć				
Mężczyźni	9	7	83	742
Kobiety	5	12	83	253
Wiek				
do 24 lat	11	4	86	28
25-34	7	7	85	163
35-44	12	6	83	278
45-54	9	10	81	220
55-64	6	12	83	200
65 lat i więcej	4	8	88	107
Wykształcenie				
Podstawowe	9	10	82	505
Zasadnicze zawodowe	9	7	84	324
Średnie	7	7	86	145
Pomaturalne lub wyższe	0	13	87	23
Powierzchnia użytkowa gosp.				
Do 2.4 ha	4	12	84	311
2.5 do 5.4 ha	5	11	84	255
5.5 ha do 10.4 ha	9	4	87	254
10.5 ha i więcej	18	4	77	168
Główne źródło utrzymania rodziny				
Praca we własnym gosp.	11	6	83	622
Praca poza gospodarstwem	6	13	81	195
Źródła niezarobkowe	3	11	87	178
Grupa społ.-zaw. respondenta				
Rolnicy	8	8	84	821
Chłopi-robotnicy	8	11	81	172
Wielkość produkcji gospodarstwa na rynek				
Brak produkcji na rynek	6	11	83	212
Niska	6	11	83	240
Średnia	9	6	85	341
Wysoka	12	7	81	187
Region				
Północny	10	3	86	59
Zachodni	15	10	75	68
Środkowozachodni	5	6	90	124
Środkowy	8	11	81	163
Wschodni	11	6	83	211
Południowo-wschodni	8	10	82	253
Południowo-zachodni	3	11	86	119
Regiony według przewagi gospodarstw:				
tradycyjnych	10	6	84	446
nowoczesnych	5	8	88	66
podmiejskich	5	19	76	106
państwowych	12	7	80	148
prow. przez chłopów-robot.	5	9	86	231
Ocena własnych war. mater.				
Złe	7	9	84	387
Średnie	8	8	84	526
Dobre	15	10	76	82
Ocena rozw.syt.w rolnictwie				
Poprawa sytuacji	7	10	83	87
Brak zmiany	10	11	79	313
Pogorszenie sytuacji	6	7	87	453
Trudno powiedzieć	11	6	83	143
Ocena kier.rozw.syt.w kraju				
Dobry kierunek	9	9	83	115
Zły kierunek	9	8	83	717
Trudno powiedzieć	4	10	86	165

Tabela 2. Czy w najbliższej przyszłości zamierza Pan(i) dokupić/ dodzierżawić ziemię?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	22	76	2	997
Płeć				
Mężczyźni	26	72	2	742
Kobiety	12	88	0	253
Wiek				
do 24 lat	36	61	4	28
25-34	36	63	2	163
35-44	23	76	2	278
45-54	24	75	1	220
55-64	16	84	1	200
65 lat i więcej	7	93	1	107
Wykształcenie				
Podstawowe	18	81	1	505
Zasadnicze zawodowe	29	69	2	324
Średnie	22	74	3	145
Pomaturalne lub wyższe	17	83	0	23
Powierzchnia użytkowa gosp.				
Do 2.4 ha	16	84	0	311
2.5 do 5.4 ha	18	80	2	255
5.5 ha do 10.4 ha	27	71	2	254
10.5 ha i więcej	32	65	3	168
Główne źródło utrzymania rodziny				
Praca we własnym gosp.	29	69	2	622
Praca poza gospodarstwem	16	83	1	195
Źródła niezarobkowe	6	94	0	178
Grupa społ.-zaw. respondenta				
Rolnicy	23	76	2	821
Chłopi-robotnicy	20	79	1	172
Wielkość produkcji gospodarstwa na rynek				
Brak produkcji na rynek	13	86	0	212
Niska	16	82	2	240
Średnia	28	71	1	341
Wysoka	30	67	2	187
Region				
Północny	27	71	2	59
Zachodni	34	66	0	68
Środkowozachodni	40	60	1	124
Środkowy	18	80	2	163
Wschodni	24	74	2	211
Południowo-wschodni	14	84	2	253
Południowo-zachodni	15	85	0	119
Regiony według przewagi gospodarstw:				
tradycyjnych	23	74	3	446
nowoczesnych	36	64	0	66
podmiejskich	16	84	0	106
państwowych	32	68	1	148
prow. przez chłopów-robot.	13	87	1	231
Ocena własnych war. mater.				
Złe	21	78	2	387
Średnie	22	77	1	526
Dobre	29	68	2	82
Ocena rozw.syt.w rolnictwie				
Poprawa sytuacji	30	70	0	87
Brak zmiany	25	73	2	313
Pogorszenie sytuacji	18	81	1	453
Trudno powiedzieć	23	74	3	143
Ocena kier.rozw.syt.w kraju				
Dobry kierunek	30	70	0	115
Zły kierunek	22	76	2	717
Trudno powiedzieć	17	81	2	165

Tabela 3. Czy w najbliższej przyszłości zamierza Pan(i) sprzedać/ wdzierżawić część ziemi?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	14	83	3	996
Płeć				
Mężczyźni	12	85	3	741
Kobiety	19	79	3	253
Wiek				
do 24 lat	11	86	4	28
25-34	12	86	2	163
35-44	10	89	1	277
45-54	15	83	2	220
55-64	16	80	5	200
65 lat i więcej	22	74	4	107
Wykształcenie				
Podstawowe	17	80	3	505
Zasadnicze zawodowe	8	90	2	324
Średnie	17	80	3	144
Pomaturalne lub wyższe	13	87	0	23
Powierzchnia użytkowa gosp.				
Do 2.4 ha	14	83	3	311
2.5 do 5.4 ha	12	85	3	255
5.5 ha do 10.4 ha	15	84	1	254
10.5 ha i więcej	16	81	3	167
Główne źródło utrzymania rodziny				
Praca we własnym gosp.	11	87	2	621
Praca poza gospodarstwem	18	78	3	195
Źródła niezarobkowe	20	76	4	178
Grupa społ.-zaw. respondenta				
Rolnicy	14	84	3	820
Chłopi-robotnicy	15	82	3	172
Wielkość produkcji gospodarstwa na rynek				
Brak produkcji na rynek	15	82	4	212
Niska	15	81	4	240
Średnia	14	84	2	341
Wysoka	11	87	2	186
Region				
Północny	22	76	2	59
Zachodni	9	90	1	68
Środkowozachodni	2	97	1	124
Środkowy	19	80	1	163
Wschodni	18	79	3	211
Południowo-wschodni	13	82	5	252
Południowo-zachodni	12	86	3	119
Regiony według przewagi gospodarstw:				
tradycyjnych	15	83	2	446
nowoczesnych	2	97	2	66
podmiejskich	19	80	1	106
państwowych	12	86	2	148
prow. przez chłopów-robot.	14	80	6	230
Ocena własnych war. mater.				
Złe	17	80	3	387
Średnie	13	85	2	526
Dobre	7	89	4	81
Ocena rozw.syt.w rolnictwie				
Poprawa sytuacji	8	91	1	87
Brak zmiany	9	89	2	313
Pogorszenie sytuacji	17	80	3	452
Trudno powiedzieć	19	78	3	143
Ocena kier.rozw.syt.w kraju				
Dobry kierunek	10	90	1	115
Zły kierunek	13	84	2	716
Trudno powiedzieć	19	75	6	165

Tabela 4. Czy w najbliższej przyszłości zamierza Pan(i) sprzedać, zlikwidować gospodarstwo? (%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	8	88	4	997
Płeć				
Mężczyźni	6	90	4	742
Kobiety	11	84	5	253
Wiek				
do 24 lat	7	93	0	28
25-34	6	91	3	163
35-44	4	94	2	278
45-54	6	88	6	220
55-64	10	85	6	200
65 lat i więcej	19	76	6	107
Wykształcenie				
Podstawowe	9	86	5	505
Zasadnicze zawodowe	5	91	4	324
Średnie	9	89	2	145
Pomaturalne lub wyższe	9	91	0	23
Powierzchnia użytkowa gosp.				
Do 2.4 ha	14	80	7	311
2.5 do 5.4 ha	7	89	4	255
5.5 ha do 10.4 ha	3	94	3	254
10.5 ha i więcej	4	95	1	168
Główne źródło utrzymania rodziny				
Praca we własnym gosp.	3	93	3	622
Praca poza gospodarstwem	9	87	4	195
Źródła niezarobkowe	20	74	7	178
Grupa społ.-zaw. respondenta				
Rolnicy	8	88	4	821
Chłopi-robotnicy	6	90	3	172
Wielkość produkcji gospodarstwa na rynek				
Brak produkcji na rynek	11	82	7	212
Niska	10	84	6	240
Średnia	5	93	2	341
Wysoka	4	93	3	187
Region				
Północny	12	83	5	59
Zachodni	9	88	3	68
Środkowozachodni	5	95	0	124
Środkowy	10	88	2	163
Wschodni	5	91	4	211
Południowo-wschodni	8	85	7	253
Południowo-zachodni	9	86	5	119
Regiony według przewagi gospodarstw:				
tradycyjnych	6	92	2	446
nowoczesnych	5	95	0	66
podmiejskich	9	87	4	106
państwowych	9	86	5	148
prow. przez chłopów-robot.	9	83	8	231
Ocena własnych war. mater.				
Złe	11	85	4	387
Średnie	5	90	4	526
Dobre	5	94	1	82
Ocena rozw.syt.w rolnictwie				
Poprawa sytuacji	5	92	3	87
Brak zmiany	6	90	3	313
Pogorszenie sytuacji	9	87	4	453
Trudno powiedzieć	7	87	6	143
Ocena kier.rozw.syt.w kraju				
Dobry kierunek	3	95	3	115
Zły kierunek	7	89	4	717
Trudno powiedzieć	12	84	5	165

Tabela 5. Czy w ciągu ostatniego roku podejmował(a) Pan(i) większe inwestycje w gospodarstwie, takie jak zakup ziemi, maszyn, inwentarza, remonty?
(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	48	52	997
Płeć			
Mężczyźni	50	50	742
Kobiety	42	58	253
Wiek			
do 24 lat	57	43	28
25-34	60	40	163
35-44	57	43	278
45-54	42	58	220
55-64	36	65	200
65 lat i więcej	36	64	107
Wykształcenie			
Podstawowe	44	56	505
Zasadnicze zawodowe	52	48	324
Średnie	48	52	145
Pomaturalne lub wyższe	61	39	23
Powierzchnia użytkowa gosp.			
Do 2.4 ha	30	70	311
2.5 do 5.4 ha	46	54	255
5.5 ha do 10.4 ha	62	38	254
10.5 ha i więcej	62	38	168
Główne źródło utrzymania rodziny			
Praca we własnym gosp.	57	43	622
Praca poza gospodarstwem	43	57	195
Źródła niezarobkowe	22	78	178
Grupa społ.-zaw. respondenta			
Rolnicy	49	51	821
Chłopi-robotnicy	43	57	172
Wielkość produkcji gospodarstwa na rynek			
Brak produkcji na rynek	33	67	212
Niska	40	60	240
Średnia	56	44	341
Wysoka	60	40	187
Region			
Północny	49	51	59
Zachodni	53	47	68
Środkowozachodni	57	43	124
Środkowy	50	50	163
Wschodni	53	47	211
Południowo-wschodni	47	53	253
Południowo-zachodni	23	77	119
Regiony według przewagi gospodarstw:			
tradycyjnych	54	46	446
nowoczesnych	56	44	66
podmiejskich	33	67	106
państwowych	45	55	148
prow. przez chłopów-robot.	42	58	231
Ocena własnych war. mater.			
Złe	44	56	387
Średnie	49	51	526
Dobre	57	43	82
Ocena rozw.syt.w rolnictwie			
Poprawa sytuacji	55	45	87
Brak zmiany	48	52	313
Pogorszenie sytuacji	46	54	453
Trudno powiedzieć	48	52	143
Ocena kier.rozw.syt.w kraju			
Dobry kierunek	50	50	115
Zły kierunek	48	52	717
Trudno powiedzieć	45	55	165

Tabela 6. Czy Pana(i) gospodarstwo jest obciążone spłatą kredytów inwestycyjnych, na budynki lub maszyny rolnicze?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	7	93	994
Płeć			
Mężczyźni	7	93	739
Kobiety	6	94	253
Wiek			
do 24 lat	7	93	27
25-34	7	93	163
35-44	7	93	278
45-54	11	89	219
55-64	5	95	199
65 lat i więcej	3	97	107
Wykształcenie			
Podstawowe	6	94	503
Zasadnicze zawodowe	8	92	324
Średnie	8	92	145
Pomaturalne lub wyższe	14	86	22
Powierzchnia użytkowa gosp.			
Do 2.4 ha	3	97	311
2.5 do 5.4 ha	7	93	254
5.5 ha do 10.4 ha	9	91	253
10.5 ha i więcej	11	89	167
Główne źródło utrzymania rodziny			
Praca we własnym gosp.	9	91	619
Praca poza gospodarstwem	4	96	195
Źródła niezarobkowe	4	96	178
Grupa społ.-zaw. respondenta			
Rolnicy	7	93	818
Chłopi-robotnicy	6	94	172
Wielkość produkcji gospodarstwa na rynek			
Brak produkcji na rynek	3	97	212
Niska	8	93	240
Średnia	7	93	339
Wysoka	11	89	186
Region			
Północny	5	95	59
Zachodni	9	91	68
Środkowozachodni	6	94	124
Środkowy	10	90	161
Wschodni	6	94	210
Południowo-wschodni	9	91	253
Południowo-zachodni	1	99	119
Regiony według przewagi gospodarstw:			
tradycyjnych	8	92	443
nowoczesnych	6	94	66
podmiejskich	4	96	106
państwowych	6	94	148
prow. przez chłopów-robot.	6	94	231
Ocena własnych war. mater.			
Złe	9	91	387
Średnie	6	94	523
Dobre	5	95	82
Ocena rozw.syt.w rolnictwie			
Poprawa sytuacji	5	95	87
Brak zmiany	6	94	311
Pogorszenie sytuacji	8	92	452
Trudno powiedzieć	7	93	143
Ocena kier.rozw.syt.w kraju			
Dobry kierunek	5	95	115
Zły kierunek	8	92	714
Trudno powiedzieć	5	95	165